

Jan-Erik Lane

Konstitutionell politik - nytta och kostnad

Man ändrar inte ett lands konstitution från en dag till en annan. Konstitutionen anger grundläggande regler för samhället och förändras långsamt och gradvis. Uppsatsen pekar på att konstitutionell politik måste balansera kostnader och nytta vid olika konstitutionella projekt. Konklusionen är att man skall enbart göra detta om man är säker på att den marginella nyttan av en konstitutionell förändring är större än den marginella kostnaden för samma förändring.

De moderna staten erbjuder en rad program för att öka medborgarnas nytta vid sidan av vad en marknadsekonomi ger. I de så kallade välfärdsstaterna finansierar regeringen ca. 50 pct. av bruttonationalprodukten för att finansiera en rad politikområden. Alla regeringar i Väst-Europa bedriver sysselsättningspolitik, hälsopolitik, utbildningspolitik, etc. Frågan är nu om dessa regeringar också bör bedriva konstitutionell politik i syfte att tillmötesgå olika minoriters behov av rättslig reglering av deras situation i det post-industriella samhället (Dworkin, 1977; Posner, 1999).

Efterfrågan på denna slags politik har ökat i och med framväxten av ett så kallat multikulturellt samhälle, vars utmärkande drag är betydande kulturella skiljelinjer mellan samhällets grupper (Kymlicka, 1995). Dessa skiljelinjer kan vara etniska, religiösa eller värdebestämda. Vad de politiska partierna i en representativ demokrati kan erbjuda är rättigheter, dvs. ny lagstiftning av staten som tillhandahåller olika slags rättigheter till skilda grupper i förening med en rad program som tillförsäkrar att dessa rättigheter kan förverkligas. Det finns i princip ingen gräns för hur många rättigheter som kan införas av staten, låt vara att det kan kosta för mycket i form av ekonomisk stöd.

Konstitutionell politik skulle kunna användas för att identifiera grupprättigheter på en kontinuerlig bas (Kymlicka, 1995: 2). I takt med samhällets förändring skulle konstitutionell politik kunna användas som statens anpassningsmedel till omfattande sociala förändringar. Svårigheten består däri att den traditionella teorin om en konstitution implicerar klart att en konstitution inte bör ändras alltför ofta, att konstitutionen anger långsiktiga spelregler som bör vara stabila för att ha verkan, samt att konstitutionen uttrycker en slags minimum av konsensus om hur samhället skall styras, vilket medför att kontroversiella gruppkrav inte bör kodifieras i en konstitution. Hur lösa detta dilemma mellan samhällets utmaningar och statens kontinuitet?

Vi skall nedan föreslå att man diskuterar denna fråga om konstitutionell politik mot bakgrunden av en modell om hur rättigheter värderas av olika grupper samt vad det kostar staten att garantera dessa.

Behovet av rättigheter

Man kan anta att värdet av rättigheter beror på mängden av rättigheter på så sätt att den marginella nyttan av ytterligare rättigheter avtar. Detta innebär att

Jan-Erik Lane

Konstitutionell politik - nytta och kostnad

Man ändrar inte ett lands konstitution från en dag till en annan. Konstitutionen anger grundläggande regler för samhället och förändras långsamt och gradvis. Uppsatsen pekar på att konstitutionell politik måste balansera kostnader och nytta vid olika konstitutionella projekt. Konklusionen är att man skall enbart göra detta om man är säker på att den marginella nyttan av en konstitutionell förändring är större än den marginella kostnaden för samma förändring.

De moderna staten erbjuder en rad program för att öka medborgarnas nytta vid sidan av vad en marknadsekonomi ger. I de så kallade välfärdsstaterna finansierar regeringen ca. 50 pct. av bruttonationalprodukten för att finansiera en rad politikområden. Alla regeringar i Väst-Europa bedriver sysselsättningspolitik, hälsopolitik, utbildningspolitik, etc. Frågan är nu om dessa regeringar också bör bedriva konstitutionell politik i syfte att tillmötesgå olika minoriters behov av rättslig reglering av deras situation i det post-industriella samhället (Dworkin, 1977; Posner, 1999).

Efterfrågan på denna slags politik har ökat i och med framväxten av ett så kallat multikulturellt samhälle, vars utmärkande drag är betydande kulturella skiljelinjer mellan samhällets grupper (Kymlicka, 1995). Dessa skiljelinjer kan vara etniska, religiösa eller värdebestämda. Vad de politiska partierna i en representativ demokrati kan erbjuda är rättigheter, dvs. ny lagstiftning av staten som tillhandahåller olika slags rättigheter till skilda grupper i förening med en rad program som tillförsäkrar att dessa rättigheter kan förverkligas. Det finns i princip ingen gräns för hur många rättigheter som kan införas av staten, låt vara att det kan kosta för mycket i form av ekonomisk stöd.

Konstitutionell politik skulle kunna användas för att identifiera grupprättigheter på en kontinuerlig bas (Kymlicka, 1995: 2). I takt med samhällets förändring skulle konstitutionell politik kunna användas som statens anpassningsmedel till omfattande sociala förändringar. Svårigheten består däri att den traditionella teorin om en konstitution implicerar klart att en konstitution inte bör ändras alltför ofta, att konstitutionen anger långsiktiga spelregler som bör vara stabila för att ha verkan, samt att konstitutionen uttrycker en slags minimum av konsensus om hur samhället skall styras, vilket medför att kontroversiella gruppkrav inte bör kodifieras i en konstitution. Hur lösa detta dilemma mellan samhällets utmaningar och statens kontinuitet?

Vi skall nedan föreslå att man diskuterar denna fråga om konstitutionell politik mot bakgrunden av en modell om hur rättigheter värderas av olika grupper samt vad det kostar staten att garantera dessa.

Behovet av rättigheter

Man kan anta att värdet av rättigheter beror på mängden av rättigheter på så sätt att den marginella nyttan av ytterligare rättigheter avtar. Detta innebär att

grundläggande mänskliga rättigheter alltid kommer att vara mera värda än speciella grupprättigheter. Vad samhället begär först och främst är att staten allokerar en bestämd uppsättning universella mänskliga rättigheter. Dessa har ett mycket högt värde för samhället.

De mest basala mänskliga rättigheterna är liv, frihet och egendom, de negativa friheterna. NF. I länder där dessa rättigheter inte garanteras av staten finner man social oro och politiskt kaos eller repression. Frågan är om inte dessa rättigheter är så pass högt värderade att de kan sägas vara universellt giltiga för mänskligheten.

I de positiva friheterna, PF, återfinnas rättigheter som skulle öka en individs kapaciteter, till exempel utbildning, hälsa och arbete. Medan de negativa friheterna, NF, är essentiella för en individs överlevnad, så är PF väsentliga men inte livsavgörande. I länder där PF inte existerar återfinns man ofta en fatalistisk kultur (Sen, 1995).

Både NF och PF står för mängder av individuella rättigheter. Var skall de kollektiva rättigheterna placeras? Grupprättigheter har kommit i fokus i flera länder. De sägs vara ett nödvändigt komplement till individuella rättigheter. Man kan skilja mellan två slags grupprättigheter. Å ena sidan har vi rättigheter som tillkommer individer men som definieras utifrån en grupp, till exempel kraven på att kvinnor skall ha en tillgång på nyttigheter som svarar mot deras antal i befolkningen – proportionell rättvisa. Å andra sidan har vi de grupprättigheter som enbart kan hanteras av ett kollektiv, till exempel fiskerättigheter för Maori befolkningen i Nya Zeeland (Kymlicka och Wayne, 2000).

Grupprättigheter specificeras i relation till ett kollektiv, vilket skapar en rad svårigheter när det gäller definition och implementering, speciellt om dessa rättigheter inte kan reduceras till individuella rättigheter. Grupprättigheter krävs allt oftare av minoriteter i syfte att försvara deras speciella kulturer. Låt oss kalla dessa rättigheter grupprättigheter, GF.

GF omfattar rättigheter för historiska minoriteter, för invandrare och för gemenskaper såsom homosexuella. De kräver särbehandling av individer, vilket leder till att de kan komma i konflikt med NF eller PF. Exempel: fiskerättigheter på Grönland, språkrättigheter för invandrare i Danmark samt rätten för homosexuella att gifta sig och även adoptera barn.

Hur skall GF värderas i relation till NF och PF? Om detta råder det delade meningar. Enligt liberalismen måste GF placeras längre ned på kurvan för efterfrågan på rättigheter, då dessa rättigheter inte är lika nödvändiga som NF eller PF. Enligt en filosofi som lanseras av så kallade "communitarians" är GF lika viktiga som NF eller PF. Vi skall här följa liberalismens placering av GF, eftersom vi antar att genomsnittsindividen i ett samhälle av västerländsk typ värderar frihet (NF) över jämlikhet (PF), som sättes högre än GF (broderskap). Man kan utgå från andra värderingar i andra kulturer, men här skall vi anta denna preferensordning: NF, PF, GF.

Man bör vara uppmärksam på att behovet av rättigheter kan ändra sig med tiden, allt eftersom värderingarna förändras. Det kan vara så att GF nu värdesätts högre, i alla fall av vissa. Vi tror dock att den preferensordning vi valt ovan

fortfarande håller för väst-länderna. Det kan vara så att vissa grupper inom dessa länder värderar GF över PF eller till och med NF. Regeringarna ställs då inför betydande svårigheter att väga dessa olika slag av rättigheter mot varandra.

Kostnaden för rättigheter

Staten allokerar rättigheter med hjälp av sin juridiska apparat. Stat och rätt är så nära förenade med varandra att flera skolor inom rättsvetenskapen sätter likhetstecken mellan staten och rätten. Regeringar i demokratiska länder kan inte agera utan en rättsstat, som ger normer för hur regeringarna skall förhålla sig till medborgarna. Konstitutionella dokument reglerar relationen mellan regering och medborgare genom att slå fast att staten allokerar en katalog av rättigheter, som också binder regeringarna själva. Att allokera i en rättsstat är en stor uppgift för regeringar, som kostar resurser.

Vad vi måste göra nu är att skapa oss en uppfattning om kostnadskurvan för att allokera i en rättsstat, givet att vi antar att den kan anta olika storlekar beroende på hur många rättigheter och vilka slags rättigheter som regeringar vill allokera. Man kan på goda grunder utgå från att totalkostnaden stiger ju fler rättigheter som staten allokerar, men hur stiger den? Det beror på vilka slags kostnader man tar med i beräkningen. Vi har att beakta synliga kostnader, dvs. produktionskostnader – löner för ämbetsmän, domare, poliser, etc., samt osynliga kostnader, dvs. transaktionskostnader.

En rättsstat som allokerar de negativa friheterna (NF) måste ta på sig en rad reella kostnader för att skapa organisationer av folk som upprätthåller rättsstatens institutioner. Staten har en rad olika anställda som verkställer rättsstaten, av vilka somliga kontrollerar de andra. Och statens anställda måste placeras i byggnader på mark – allt detta kräver en del av statsbudgeten. Dessa kostnader brukar placeras under Justitiedepartementet, men också under Inrikesdepartementet och parlamentet, till exempel kostnaden för Ombudsmannens kontor. Man kan anta att dessa kostnader ökar konstant i förhållande till mängden av rättigheter som garanteras. Initialt måste dock stora fasta kostnader tas, eftersom lokaler måste tillhållas.

Kostnaden för rättsstaten kommer att vara konstant fram tills dess att regeringar börjar på att allokera positiva rättigheter. Dessa - PF - kostar väsentligt mer. Vi får ett hopp i kostnadskurvan från en nivå av kostnader till en annan och högre kostnadsnivå.

Att allokera positiva rättigheter ställer staten inför helt andra problem, vars lösning kräver stora offentliga insatser. Fri utbildning, sjukvård och social vård tar en stor del av ett lands totala resurser i anspråk. Regeringar kan använda olika metoder för att allokera dessa rättigheter, men i sista hand måste staten stå för en stor del av utgifterna, om dessa nyttigheter betraktas såsom rättigheter. När listan över positiva rättigheter utökas till att omfatta även arbete, husrum och garanterad levnadsstandard gentemot risker, då kan kostnaden för positiva rättigheter anta högst avsevärda dimensioner.

De länder som försökt att garantera positiva rättigheter fullt ut har blivit tvungna att använda så stora offentliga utgifter att kostnaderna i samhällsekonomiska

förluster blivit märkbara. Positiva rättigheter kräver högt skattryck för att få fram de nödvändiga resurserna. Men högt skattryck påför kostnader på ekonomin.

Detta är ett praktiskt argument emot att införa alltför mycket av positiva rättigheter i lagstiftningen. Rättigheter som inte kan förverkligas därför att de är för kostsamma kan enbart betraktas som politiska målsättningar. Som sådana kan de likväl vara viktiga genom att ange riktlinjer för statens engagement i samhället. Det finns emellertid en principiell svårighet med positiva rättigheter.

Vad är positiva rättigheter?

Det behöver diskuteras om rättigheter är tvingande regler eller om de är ideologiska målsättningar. Inom juridiken och filosofin har man diskuterat vad rättigheter är för någonting utan att komma till en konklusion. Man har sagt att rättigheter är intressen, krav eller friheter. Mera extrema positioner finns också, nämligen att betrakta rättigheter såsom eviga ideer eller såsom enbart befallningar av domare och verkställande myndigheter (Kramer et al., 2000).

Svårigheten ligger däri att rättigheter inte enbart är vad olika grupper kräver eller påstår. I rättighetsbegreppet ligger att det finns regler som implementeras av staten. Det är denna tvingande aspekt som utmärker rättigheter från enbart ideologi. Och tvånget kommer från statens förmåga att premiera de som efterlever reglerna eller straffa de som bryter mot reglerna. Men i fråga om många av de positiva rättigheterna saknas denna tvingande aspekt.

I fråga om de klassiska negativa friheterna är detta ingen invändning. Tvånget finns där och fungerar på ett förutsägbart sätt i en rättsstat. Man kan säga att rättsstaten bryter samman när denna sannolikhet att regler efterlevs inte längre är stor. Men positiva rättigheter om arbete, utbildning och hälsa saknar i många avseenden denna tvångsfunktion. Danmark hade länge stor arbetslöshet, men ingen anmälde danska staten inför domstol för brott mot rättigheten till arbete.

I stället är det så att regeringar vill ha betydande valfrihet när det gäller att bedriva politik i syfte att förverkliga positiva rättigheter. Sålunda ändrar regeringar ofta sin arbetslöshetspolitik, bostadspolitik, hälsopolitik, etc. Detta skulle kunna leda till juridisk aktion, men så sker ej, därför att positiva rättigheter är annorlunda negativa rättigheter. Hur? Svar: den tvingande aspekten saknas.

Å andra sidan finns det något mycket tilltalande med positiva rättigheter uppfattade som politiska målsättningar, även om de inte är juridiskt förpliktigande. De definierar det politiska rummet så att säga och de identifierar viktiga fundamenta i den politiska atmosfären i ett land. Politiska rättigheter kan vara mycket väsentliga även om de inte är juridiska rättigheter. Emellertid, politiska rättigheter kan även användas som slagträn i den politiska debatten utan att de på något sätt förpliktigar. Man kan kräva masser av saker genom att åberopa rättigheter och man kan också lova en rad saker såsom rättigheter utan att man genomför dem. Detta gäller inte bara positiva rättigheter utan också grupprättigheter.

Grupprättigheter

Att tillförsäkra grupprättigheter kan i vissa fall vara mera en symbolisk handling men i andra fall kommer det att kosta pengar. Ofta börjar kravet på grupprättig-

heter som ett sökande efter symboliskt erkännande, men det brukar därefter ta formen av krav på ekonomiskt stöd i olika former.

Man kan bara tänka på de ekonomiska krav som så kallade historiska minoriteter riktat mot staten i form av massiva överföringar av resurser, antingen i form av land eller såsom kompensation. I skandinavisk kontext gäller det självfallet den samiska befolkningens krav, vilket till och med omfattar skapandet av en arktisk republik. I länder med stora minoriteter får kraven på grupprättigheter en speciellt tyngd, eftersom de skulle leda till skapandet av separata organisationer för varje betydande grupp, inom utbildning till exempel

Utgå från grupprättigheter av denna typen, dvs. de som kan omvandlas till individuella rättigheter. Skulle staten genomföra perfekt proportionell rättvisa genemot alla tänkbara kollektiv när det gäller fördelningen av värdefulla varor och tjänster, så skulle uppstå enorma kostnader för ekonomin. Så kallad *affirmative action* kan göras till en del, men i stor skala blir det mycket kostsamt på grund av effektivitetsförluster.

Utgå från grupprättigheter av den andra typen, dvs. de som enbart kan vara kollektiva. Det är här till exempel fråga om mycket stora anspråk på kompensation från grupper som kräver historisk rättvisa. Skulle kraven på landrättigheter från historiska minoriteter helt infrias, så skulle kostnaden bli enorm i till exempel Nord Amerika och Australien men även Skandinavien. De nyligen gjorda stora kompensationsavtalen angående Andra världskriget (krigsfångar, judiska tillgångar) visar vilka summor som kompensationskrav kan leda till.

Allokeringen av grupprättigheter kräver helt klart nya kostnader men det behöver inte innebära att enorma utgifter blir resultatet. Vissa grupprättigheter kan allokeras utan att kostnaderna exploderar, till exempel gentemot homosexuella, etc. (Ingram, 2000).

På samma sätt som positiva rättigheter inte har en entydig innebörd, så kan grupprättigheters natur diskuteras. Den principiella svårigheten är att ange till vem dessa rättigheter hör. Den praktiska svårigheten är att avgränsa deras antal (Gutman, 1994).

När det talas om rättigheter så tas det för givet att det är individer som innehar dessa. Staten garanterar medborgarnas deras rättigheter, sägs det. Det är individer som inleder process om rättigheter inte har respekterats. Hur kan rättigheter tillhöra grupper men inte individer? Man har gjort gällande att rättigheter som inte kan återföras på bestämda individer inte utgör rättigheter. Vissa rättigheter är visserligen uttryckta såsom grupprättigheter, men de kan enkelt transformeras till individuella rättigheter, till exempel fackföreningars rätt att vara verksamma (Ingram, 2000).

Grupprättigheter som tillhör enbart eller i första hand en grupp men inte de individer som utgör gruppen – här har vi problematiken: Vem skall bestämma över hur dessa rättigheter skall användas? I fråga om land så innebär grupprättigheter att en mekanism måste skapas för att förvalta och sköta områdena i fråga. Denna mekanism har att se till att områdena används på bästa sätt för de individer som utgör gruppen, men det är inte fråga om individuella rättigheter utan om ett förvaltande av gruppens tillgångar.

Inför man grupprättigheter till språk, utbildning, sjukvård etc., så måste man skapa en mekanism som fattar beslut för gruppen, men hur vara säker på att denna mekanism fungerar på ett demokratiskt eller effektivt sätt? Grupprättigheter om de införs i stor skala skulle komplicera beslutsfattandet i samhället och kunna begränsa demokratin, låt vara att grupprättigheter ibland beskrivs såsom högsta formen av demokrati.

Optimal allokering av rättigheter

Regeringen ställs nu inför kraven på att införa fler rättigheter, speciellt grupprättigheter. Och regeringen kan svara med att allokera fler rättigheter i den statliga ordningen. Den för samhället bästa lösningen är att den marginella nytta av fler rättigheter är lika stor som den marginella kostnaden med fler rättigheter.

Men det är svårt att förutsäga alla konsekvenserna av ytterligare rättigheter, speciellt grupprättigheter. Och kravet på grupprättigheter kan vara mer ideologi än realitet. Men regeringen kan också drivas till att allokera fler rättigheter än vad som är optimalt. Det kan vara fråga om opportunistiska skäl som när regeringen tror att allokeringen av ytterligare rättigheter stärker deras möjligheter i ett val på kort eller lång sikt.

Problemet med att allokera fler rättigheter är den, att allokeringen av rättigheter är till stor grad irreversibel, dvs. har regeringen väl en gång valt en viss nivå så kan den inte reducera denna. Möjligen kan den ökas ytterligare, men varje försök till minskning skulle förmodligen mötas med stora protester. Rättigheter tillhör konstitutionell politik, där förändringar måste övervägas noga och utrymmet för korrigeringar är litet.

Man nu är beredd att betala ett högre pris för rättigheter och regeringen kan svara med att acceptera en ny jämviktspunkt. Men vilken regering bör göra detta, dvs. vilken statlig nivå är mest lämplig?

Vilken statlig nivå?

Konstitutionell politik tillhör centralmakten i en stat. Det är svårt att tänka sig att olika provinser eller kommuner skulle ha olika slags rättigheter. Risken för att personer flyttar från en del av landet till en annan bara för att få fler rättigheter skulle leda till en slags konkurrens mellan provinser och kommuner där individer skulle ha olika rättigheter beroende på var de bor. Om man accepterar principen att staten skall allokera rättigheter för att nå enhetlighet, vilka blir då konsekvenserna för en regional mekanism som EU? Å ena sidan kan rättigheter garanteras på EU-nivå, dvs. att alla medlemmar i EU erbjuder samma rättigheter i syfte att uppnå enhetlighet. Å andra sidan kan EU garantera en viss nivå av rättigheter medan vissa länder kan vilja gå längre.

Kravet på enhetlighet inom en regional samarbetsmekanism som EU kan drivas olika långt. Olika länder kan markera sin olikhet genom att acceptera olika rättigheter. Men vad som skulle göra situationen omöjlig är om EU direkt skulle förbjuda vissa rättigheter som ett medlemsland garanterar. Allt för stor intern oenighet om rättigheter inom EU området skulle minska tilltron till EU. Vissa länder kan vilja öka pressen på EU att acceptera fler rättigheter genom att själva

införa dessa före EU gör det. Allokeringen av rättigheter är en form av statlig politik där det förekommer starka diffusionskrafter. Det innebär att om ett land garanterar grupprättigheter för till exempel homosexuella så ökar automatiskt trycket på ett annat land att göra samma sak. För att undvika en sådan diffusionsprocess kan alla medlemsländerna bestämma sig för att avvakta införandet av en enhetlig rättighetskatalog för hela området, dvs. hela EU i detta fall.

När nu EU bestämt sig för att införa en rättighetskatalog i EU's konstitution, så finns det anledning för medlemsländerna att avvakta hur denna juridiska mekanism kommer att utvecklas inom de närmaste åren. EU-domstolen får nu utvidgad kompetens, vilken kan användas på ett aktivt sätt att i olika rättsfall tolka dessa rättigheter så att en rad av de friheter som nämnts ovan – PF, NF och GF – anses tillhöra EU-rätten. Det återstår att se om resultatet blir ökade kostnader för medlemsländerna av en sådan rättsaktivism.

Frågan är nu om EU domstolen kommer att gå längre i att erkänna rättigheter än vad Council of Europe gjort i sin omfattande verksamhet för mänskliga rättigheter i Europa, baserad på den europeiska konventionen från 1950. Medan den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter tillämpat negativa friheter i stor utsträckning, så har den inte velat erkänna grupprättigheter eller positiva rättigheter i någon större omfattning. Det återstår att se om EU domstolen kommer att inta en annan och mera radikal ståndpunkt. Kanske bör medlemsländer i EU avvakta hur ECJ kommer att tolka den nya rättighetskatalogen i EU's rättsordning innan ett medlemsland inför till exempel grupprättigheter i sin egen rättsordning, som numera är starkt kopplad till EU's.

Avslutning

Konstitutionell politik har vissa särdrag, För det första är konstitutionell politik långsam. Man ändrar inte ett lands konstitution från en dag till en annan. Eftersom konstitutionen anger de grundläggande reglerna för samhället, så förväntas en konstitution förändras långsamt och gradvist. För snabba förändringar skulle leda till alltför mycket instabilitet. För det andra är konstitutionell politik gradvis. Revolutionära förändringar manifesteras i nya konstitutioner, men konstitutionell politik behöver inte vara revolutionär. Ett lands konstitution kan ändras successivt i takt med förändringar i samhället. För det tredje är konstitutionell politik i hög grad beroende av juridiska processer, vilket begränsar vad regeringar kan åstadkomma på egen hand.

Medan politik i relation till välfärdsstaten är en kontinuerlig process med förändringar, utvärdering, och nya förändringar, så är konstitutionell politik diskontinuerlig. Vid vissa tillfällen görs större ändringar i konstitutionen, vilka förväntas bestå under en längre tid. Frågan är nu om samhället förändrats så mycket att till exempel de skandinaviska länderna har behov av att se över ländernas konstitutioner och till exempel införa grupprättigheter.

Analysen ovan pekar på att konstitutionell politik måste balansera kostnader och nytta med olika konstitutionella projekt. Den stora frågan är nu om demokratiska stater skall gå längre i fråga om införandet av rättigheter, till exempel fler positiva rättigheter och framför allt grupprättigheter. Konklusionen av det ovan

förda resonemanget är att man skall enbart göra detta om man är säker på att den marginella nyttan av en konstitutionell förändring är större än den marginella kostnaden för samma förändring (Posner, 1992).

Litteratur

- Dworkin, Ronald (1977). *Taking Rights Seriously*, Cambridge, MASS: Harvard University Press.
- Gutmann, Amy (ed.) (1994). *Multiculturalism*, Princeton: Princeton University Press.
- Ingram, David (2000). *Group Rights*, Lawrence: University Press of Kansas.
- Kramer, Matthew H., Nigel E. Simmonds and Hillel Steiner (2000). *A Debate over Rights*, Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will (1995). *The Rights of Minority Cultures*, Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will and Norman Wayne (eds.) (2000). *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford: Oxford University Press.
- Posner, Richard A. (1992). *Economic Analysis of Law*, Boston: Little, Brown and Company.
- Posner, Richard A. (1999). *The Problematics of Moral and Legal Theory*, Cambridge, MASS: Belknap Press.
- Sen, Amartya (1995). *Inequality Reexamined*, Oxford: Clarendon Press.

förda resonemanget är att man skall enbart göra detta om man är säker på att den marginella nyttan av en konstitutionell förändring är större än den marginella kostnaden för samma förändring (Posner, 1992).

Litteratur

- Dworkin, Ronald (1977). *Taking Rights Seriously*, Cambridge, MASS: Harvard University Press.
- Gutmann, Amy (ed.) (1994). *Multiculturalism*, Princeton: Princeton University Press.
- Ingram, David (2000). *Group Rights*, Lawrence: University Press of Kansas.
- Kramer, Matthew H., Nigel E. Simmonds and Hillel Steiner (2000). *A Debate over Rights*, Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will (1995). *The Rights of Minority Cultures*, Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will and Norman Wayne (eds.) (2000). *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford: Oxford University Press.
- Posner, Richard A. (1992). *Economic Analysis of Law*, Boston: Little, Brown and Company.
- Posner, Richard A. (1999). *The Problematics of Moral and Legal Theory*, Cambridge, MASS: Belknap Press.
- Sen, Amartya (1995). *Inequality Reexamined*, Oxford: Clarendon Press.